

Sylvin, Jenny, 2024: Svenskan vid Helsingfors universitet. Språkpolicy, attityder och realiteter. (Nordica Helsingiensia 64.) Diss. 210 s. Helsingfors: Helsingfors universitet. ISSN 1795-4428, ISBN 978-952-84-0096-7 (hft), 978-952-84-0097-4 (pdf).

Som framgår av dess titel handlar Jenny Sylvins avhandling om svenskan vid Helsingfors universitet. Svenska är ju ett av två likaberättigade nationalspråk i Finland och Helsingfors universitet ett officiellt tvåspråkigt lärosäte. Samtidigt har svenskan i Finland i realiteten ofta en position som liknar ett minoritetsspråks, eftersom den rent kvantitativt är helt överskuggad av finskan: cirka fem procent av Finlands befolkning är svensktalande och andelen svenskspråkiga studenter vid Helsingfors universitet är runt åtta procent. I universitetssammanhang, liksom delvis i samhället i övrigt, får också engelskan en allt starkare ställning.

Att undersöka svenskans ställning i praktiken vid Helsingfors universitet är därför en angelägen uppgift. Lever universitetet upp till den målsättning som angivits i strategin för 2013–2016, nämligen att vara »ett flaggskepp för den tvåspråkiga högsta utbildningen»? I avhandlingen studeras detta utifrån en modell utvecklad av François Grin och Tom Moring där tre aspekter beaktas: möjligheter, förmåga (kunskaper) och attityder (vilja).

I ett kort inledande kapitel introduceras ämnet, varefter tre forskningsfrågor formuleras (s. 5):

1. Vilken policy har Helsingfors universitet för sin tvåspråkighet?
2. Hur väl lyckas Helsingfors universitet leva upp till språkpolicyens mål?
3. Om det finns ett glapp mellan policy och praxis – var uppstår glappet och vad beror det på?

Det andra kapitlet redogör för materialet, som utgörs av styrdokument (både »yttre» som lagar och förordningar och »inre» som Helsingfors universitets strategi- och policydokument), intervjuer med beslutsfattare på olika nivåer inom universitetet (rektor, förvaltningsdirektör, dekaner, prefekter m.m.) samt fokusgruppsintervjuer med studenter och anställda. Därefter redovisas metodiska aspekter rörande dels fokusgrupper, dels kritisk innehållsanalys. I kapitel 3 behandlas de teoretiska ramarna beträffande sådant som språkpolicy och språkplanering samt språklig diversitet. Kapitel 4 ger en inramande beskrivning, såväl historisk som samtida, av den tvåspråkiga situationen i Finland, och i kapitel 5 tecknas på liknande vis en bild av hur språkmiljön vid Helsingfors universitet historiskt vuxit fram och även av de språkstrider som stundtals förelegat.

I tre resultatkapitel redogörs sedan i tur och ordning för möjligheterna att använda svenska (kap. 6), kunskaperna i svenska (kap. 7) och attityderna kopplade till svenska (kap. 8). I stark sammanfattning kan utfallet sägas vara följande. *Möjligheterna*: Svenskan har starkt stöd i styrdokument, och styrks också i praktiken genom sådant som tillgången till svenskspråkiga professurer och rätten att examineras på svenska. Sedan 2010 finns även program för tvåspråkiga examina på kandidatnivå. I realiteten används emellertid mycket finska, och alltmer engelska, och den som vill begagna

svenska kan behöva vara taktisk. *Kunskaperna*: Generellt föreligger sjunkande kunskaper i svenska bland finskspråkiga (och i samhället i stort). De svenskspråkiga studenterna upplever att de har tillräckliga kunskaper för att bedriva högre studier på svenska, men de tycker att de inte alltid har möjlighet att fullt ut utveckla ett akademiskt språk eftersom det finns för få och för svaga språkliga förebilder, och likaså känner en del tveksamhet inför om de kan få en rättvis bedömning om de väljer att examineras på svenska. *Attityderna*: De svenskspråkiga vill tillägna sig både en svensk- och en finskspråkig kompetens. Bland de finskspråkiga är attityden till svenskan svalare och endast de som tror att de kan få direkt användning av svenska i sitt kommande yrkesliv har en viss lust att utveckla sin kunskap i språket. Det finns dock inga direkt uttalade negativa åsikter om svenskan, utan snarare är det ointresse som gäller. Andra språk, speciellt engelska, ses som viktigare. I praktiken är svenskan nedprioriterad när val behöver göras.

Med de tre forskningsfrågorna som utgångspunkt kan den sammantagna bilden sägas vara att Helsingfors universitet formellt har en ambitiös språkpolicy, men att verksamheten i det dagliga arbetet inte alltid lever upp till det som sägs. Det finns alltså ett glapp mellan policy och praxis. Detta glapp uppstår i stor utsträckning »på verkstadsgolvet» genom att svenskan på olika sätt och av skilda skäl marginaliseras eller inte kommer till användning. Men det finns även viss evidens för glapp också lite högre upp i organisationen, i den meningen att några beslutsfattare i praktiken inte anser att ambitionen om att värna svenskan är särskilt viktig eller realistisk. Exempelvis gör en dekan en liknelse mellan svenskan och det nu övergivna latinet när hen menar att obligatoriska studier i svenska kan bli ett hinder för att avlägga examen på samma sätt som krav på latinkunskaper tidigare kunde skapa sådana problem.

I det avslutande nionde kapitlet redovisas och diskuteras slutsatserna i ett mer övergripande perspektiv. Bland annat tar Sylvin upp effekterna av att det blivit frivilligt att skriva studentprovet i det andra inhemska språket och menar att detta tillsammans med engelskans allt starkare ställning »inte bara inverkat på de finskspråkigas kunskaper i svenska, utan också på de svenskspråkigas kunskaper i finska, och på båda språkgruppernas intresse för andra språk» (s. 177). Likaså framhålls att de förändringar som skett vad gäller poäng för olika ämnen vid antagning till högskolestudier kan antas minska viljan att studera språk på gymnasienivå. Beträffande universitetet framhålls den redan berörda klyftan mellan de uttalade policyåtgärder som avser att stärka tvåspråkigheten och inslag i praxisen som drar i motsatt riktning för svenskan del. Sylvin reflekterar även över den utnyttjade modellens användbarhet för att analysera språkpolicy.

Allt som allt ger avhandlingen ett viktigt och välkommet bidrag till kunskapen om svenskans ställning och användning vid Helsingfors universitet och i förlängningen även till förståelsen av svenskans levnadsvillkor mer allmänt i Finland. De resultat som framkommit är både vetenskapligt intressanta – en så ingående utvärdering av en språkpolicy är det sällsynt att få ta del av – och samhällseligt angelägna. Språkförhållandena i den högre utbildningen är generellt viktiga för ett land, och för svenskan i Finland är de förstås av mycket stor betydelse. Det gäller inte minst mot bakgrund av svenskans roll som ett av två likaberättigade nationalspråk. Utbildningsfrågor är all-

mänt sett centrala för ett språks vitalitet och framtid och för ett språk som strävar efter att vara komplett och samhällsbärande är naturligtvis tillgång till utbildning på högsta nivå en avgörande styrka.

Men självfallet finns det också saker som kan diskuteras, och jag kommer nedan att beröra några av de punkter jag tog upp i egenskap av fakultetsopponent vid disputationen den 8 april 2024. En första punkt är den valda teoriramen. Den använda modellen är utvecklad för att analysera policyarbete för att stärka minoritetsspråk med ambitionen att flerspråkighet ska fungera som en samhällelig tillgång. Det passar på många sätt bra för svenskan i Finland. Samtidigt är det uppenbart att svenskan i Finland har en speciell ställning. De jure är svenskan inte ett minoritetsspråk utan ett av två lika-berättigade nationalspråk. Också de facto har finlandssvenskarna tillgång till en rad resurser som få minoriteter åtnjuter, exempelvis utbildning på modersmålet på alla nivåer, rätt att använda språket i kontakter med myndigheter, tillgång till massmedier, en livaktig kulturscen med litteratur, teater med mera. Svenskans roll som huvudspråk i Sverige är likaså viktig för svenskan i Finland, och dessutom svenskans ställning som officiellt språk i EU (där ju Sverige och Finland har delad vårdnad om språket). Sylvin är uppenbarligen medveten om detta och påpekar i det avslutande diskussionskapitlet att det »inte varit fritt från utmaningar att tillämpa en modell som kanske primärt är utvecklad för att värna om språk som också står i juridisk minoritetsställning (till exempel olika samiska språk i Finland) på ett språk som har officiell status och kan ses som ett av landets samhällsbärande språk» (s. 185). Ämnet utvecklas dock inte mycket vidare, och det kan man beklaga. Att diskutera detta förhållande mer utförligt hade kunnat göra det möjligt att ge ett välkommet bidrag till teoriutvecklingen inom området. Språk som svenskan – medelstora nationalspråk – tillhör inte det som främst uppmärksammas inom språkpolicyforskningen, men även för dessa är språkpolicyarbete viktigt, inte minst i förhållande till den allt starkare engelskan. En sådan diskussion hade också kunnat ge förutsättningar för att de bägge inramande kapitlen om dels svenskan i Finland, dels hur språkmiljön vid Helsingfors universitet historiskt vuxit fram – i sig högst förtjänstfulla, det bör betonas – närmare kunnat knytas till de tre resultatkapitlen genom att de tre övergripande forskningsfrågor som läggs fram i avhandlingens inledning hade kunnat brytas ned i mer specifika delfrågor. Något liknande kan sägas om det som tas upp i avsnitt 3.3 Språkpolicy och språkliga minoriteter, 3.4 Språkekologi och 3.5 Språklig diversitet. Det som här behandlas hade kunnat utnyttjas på ett tydligare sätt genom att det mer genomgående och systematiskt lyfts fram vad den nu genomförda undersökningen kan bidra med. Likaså kunde de tre begreppen *korpusplanering*, *statusplanering* och *tillägnelseplanering* ha förtjänat att utredas lite mer, särskilt det sistnämnda eftersom avhandlingen behandlar en undervisningsinrättning. Genom att på så sätt utveckla teoridiskussionen skulle avhandlingen kunna få ett värde som övergår det nuvarande – att vara ett punktnedslag i Helsingfors universitet – och tydligare ge bidrag till både språkpolicyforskningen och flerspråkighetsforskningen mer generellt.

För det andra skulle en tydligare hållning vad gäller materialet ha varit välkommen: vilket det är och hur det har utnyttjats. I materialredovisningen i avsnitt 2.1 anges att detta utgörs av dels individuella intervjuer och fokusgruppsintervjuer, dels styr-

dokument av skilda slag. Intervjuerna görs med flera olika grupper av personer verksamma vid lärosätet: beslutsfattare som rektorer och dekaner vilka intervjuas enskilt, och studenter och personal av olika kategorier som deltar i fokusgrupperna. Beträffande det senare varierar också modersmålet mellan svenska och finska. Materialet är därmed rikhaltigt och kan belysa situationen på olika nivåer och inom skilda delar av universitetets verksamhet. Vad man möjligen kunde önska är att detta hade gjorts ännu lite mer: det finns delar av såväl intervjuerna som fokusgruppsmaterialet som inte alls berörs i resultatredovisningen. Det är uppenbart att det är ett material som det krävt stor möda att samla in och det finns all anledning att tro att det innehåller mycket intressant. Det känns därför synd att det inte förefaller ha utnyttjats fullt ut. I de tre resultatkapitlen används också en hel del annat material, såsom tidigare forskning, olika utredningar och utvärderingar samt studentuppsatser. Det bidrar till att ytterligare bredda kunskapsbasen och styrka de slutsatser som dras: blandningen av kunskapskällor gör, genom vad som skulle kunna karaktäriseras som ett slags triangulering, att man känner sig övertygad om att den bild som ges är korrekt och rättvisande. Det hade dock varit till hjälp för läsaren om detta förhållande tydligare framhållits och att även dessa kunskapskällor beskrivits i materialgenomgången i kapitel 2. Som det nu är kan den som tar del av avhandlingen känna en viss osäkerhet om vad som ska ses som undersökningens material.

För det tredje kunde dispositionen av resultatkapitlen ha stramats upp. Presentationen av resultaten är visserligen tydlig och klar genom att de tre aspekterna i modellen som framgått ägnas var sitt av resultatkapitlen 6, 7 och 8. Men i resultatkapitlen återfinns också inslag som snarare har karaktären av refererande av vad tidigare forskning kommit fram till eller av begrepps- och terminologiutredningar av skilda slag. Exempelvis finns i kapitel 6 på s. 79–83 ett avsnitt om Content and Language Integrated Learning (CLIL) och på s. 88–90 ett om parallellspråkighet samt i kapitel 7 på s. 104–109 en utredning om tvåspråkighet. Sådant gör att det blir en del annat än endast resultat i resultatkapitlen, vilket understundom kan skapa svårigheter att veta exakt vad det är som görs i texten. Här bör det dock sägas att det tveklöst också finns fördelar med förfaringsättet: som läsare får man ta del av det som är relevant just när det är aktuellt i framställningen. I detta sammanhang kan en randanmärkning göras. Den undersökning som presenteras är inte komplicerad i den meningen att en tekniskt avancerad beskrivningsmodell tillämpas eller att ett helt nytt teoribygge utvecklas och används, och det känns i allt väsentligt lätt att följa med i tankegångarna i texten. Vad gäller tillämpningen av begreppen *receptiv flerspråkighet* (avsn. 6.7) och *strikt preferenskriterium* (avsn. 6.8) hade emellertid aningen större stringens varit välkommen; som det nu är blir det lite oklart vad det är som egentligen behandlas. Det centrala för det förstnämnda är i sammanhanget svenska och finska i samspel, men de interaktionssituationer som diskuteras rör andra språkkombinationer och även användning av engelska som lingua franca. Det sistnämnda begreppets innebörd är att om det inte finns några »kostnader» (i stil med sämre tillgång till information, problem att få den i tid m.m.) förknippade med att begagna minoritetsspråket, och minoritetsspråksföreträdare ändå väljer att inte bruka det, då är det attityder man ska inrikta sig på för att förbättra minoritetsspråkets ställning. Men det som redovisas är att sådana kostnader

föreligger för den som vill använda svenska vid Helsingfors universitet, varför kriteriet alltså inte kan tillämpas.

De framförda kritiska synpunkterna får på intet vis överskugga att det finns mycket positivt att säga om avhandlingen. Den ger som redan nämnts en mångsidig och intressant bild av svenskans ställning och användning vid Helsingfors universitet. Det råder enligt min mening heller ingen tvekan om att den bild som ges är korrekt (eller snarare att de bilder vi får ta del av är korrekta; det är mycket som läsaren får veta). Och genom att en mängd olika kunskapskällor utnyttjas på det sätt som jag ovan benämnt som ett slags triangulering skapas ytterligare stöd för att det är en rättvisande beskrivning som ges.

Det bör likaså poängteras att det är viktiga och användbara resultat som vi får ta del av, och jag hoppas att dessa kommer att utnyttjas på det sätt som de förtjänar. Vill Helsingfors universitet fortsätta att vara »ett flaggskepp för den tvåspråkiga högsta utbildningen» finns här mycket matnyttigt att hämta.

Också i ett vidare samhälleligt perspektiv har avhandlingens resultat relevans. Utbildningsfrågor är en nyckelfaktor för ett språks vitalitet och som berörts är finlandssvenskarnas – betraktade i ett minoritetsperspektiv – unika möjligheter att använda sitt modersmål inom hela utbildningssystemet ända upp till högsta nivå en central del av svenskans villkor i Finland. Att avhandlingen är skriven på en lättflytande och spänstig – ställvis nästan journalistisk – svenska, är därför ytterligare ett stort plus. Denna viktiga och intressanta avhandling förtjänar att få läsare även utanför de trängre akademiska cirkelarna.

Björn Melander